

Конституційний контроль правових актів, що втратили чинність: для чого і для кого?

Автор: Плєскач В. Ю.

Організація: Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України

Видання: Конституціоналіст · 2023

Дата публікації: 2023-03-02

Постійна адреса:

<https://constitutionalist.com.ua/konstytutsijnij-kontrol-pravovykh-aktiv-shcho-vtratyly-chynnist-dlia-choho-i-dlia-koho/>

Відомості про автора

Плєскач В.Ю.

Анотація

УДК 342.565.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/15>

КОНСТИТУЦІЙНИЙ КОНТРОЛЬ ПРАВОВИХ АКТИВ, ЩО ВТРАТИЛИ ЧИННІСТЬ:

ДЛЯ ЧОГО І ДЛЯ КОГО?

CONSTITUTIONAL CONTROL OF LEGAL ACTS THAT CEASE TO BE IN FORCE:

FOR WHAT AND FOR WHOM?

Плєскач В.Ю., адвокат, здобувач ступеня доктора філософії Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України Ця стаття присвячена дослідженню такого питання, як підвідомчість конституційним судам, а в тому числі і Конституційному Суду України, спорів про неконституційність правових актів, які після їх дії протягом певного часу втрачають чинність. В статті продемонстровано, що практика закриття конституційними судами конституційних проваджень у справах у разі втрати чинності оскаржуваним правовим актом є поширеною та широко застосовуваною в країнах Європи. Одним із факторів, що обумовлює можливість чи неможливість конституційного контролю нечинних правових актів, є застосовуваний у відповідній правовій системі підхід до дії в часі рішень Конституційного Суду: ця проблема не виникає у країнах, де рішення цих судів можуть мати ретроактивну дію, проте вона існує у країнах, де рішення конституційних судів мають лише пряму дію в часі (це в т.ч. Україна). Незважаючи на таке широке застосування в країнах Європи процесуальної практики закриття конституційним судом провадження у справі у разі втрати чинності правовим актом вона є оспорюваною з точки зору досягнення конституційним контролем покладених на нього завдань, адже це створює ризики появи правових актів, які володіють імунітетом від такого контролю, а також ризики неоправданого порушення прав і свобод людини.

Метою статті є дослідження підходів різних конституційних судів Європи до питання конституційного контролю правових актів, що втратили чинність, окремих думок цих суддів і виокремлення юридичної аргументації, яка може бути ефективно використана для зміни підтримуваної наразі Конституційним Судом України практики вирішення цього питання.

У статті досліджено законодавчі пропозиції і судову практику Конституційного Суду України, конституційних судів Чеської Республіки, Республіки Болгарія і Литовської Республіки, а також окремі думки суддів цих судів, що стосуються проблеми конституційного контролю правових актів, що втратили чинність. За результатами дослідження сформовано аргументацію щодо можливості конституційного контролю правових актів, що

втрапили чинність, а також розглянуто шляхи зміни цієї практики для підвищення ефективності конституційного контролю в Україні.

Ключові слова: конституційний контроль, нечинний правовий акт, конституційний суд, конституційне судочинство.

This article is devoted to the study of such an issue as falling into the jurisdiction of the constitutional courts, including the Constitutional Court of Ukraine, disputes about the unconstitutionality of legal acts, which after their effect within a certain time lose their validity. The article demonstrates that the practice of terminating constitutional proceedings by constitutional courts in cases where the challenged legal act becomes invalid is widespread and widely used in European countries. One of the factors determining the possibility or impossibility of constitutional control of invalid legal acts is the approach applied in the relevant legal system to the temporal effect of the decisions of the Constitutional

Court: this problem does not arise in countries where the decisions of these courts can have retroactive effect, but it exists in countries where decisions of constitutional courts have only prospective effect in time (including Ukraine). Despite such a wide application in European countries of the procedural practice of terminating proceedings by the constitutional court in the event of the invalidity of a legal act, it is disputed from the point of view of achieving the tasks of constitutional control, because this creates risks of the appearance of legal acts that have immunity from such control, as well as risks of irreparable violation of human rights and freedoms.

The purpose of the article is to study the approaches of various constitutional courts of Europe to the issue of constitutional control of legal acts that have lost their validity, individual opinions of the judges of those courts and to highlight the legal argumentation that can be effectively used to change the practice of resolving this issue currently supported by the Constitutional Court of Ukraine.

The article examines legislative proposals and judicial practice of the Constitutional Court of Ukraine, the constitutional courts of the Czech Republic, the Republic of Bulgaria, and the Republic of Lithuania, as well as individual opinions of the judges of these courts regarding the problem of constitutional control of legal acts that have lost their validity. Based on the results of the research, an argument was formed regarding the possibility of constitutional control of legal acts that have lost their validity, and ways of changing this practice to increase the effectiveness of constitutional control in Ukraine were also considered.

Key words: constitutional control, invalid legal act, constitutional court, constitutional judiciary.

Виклад основного матеріалу. В наш час конституцій-

ний контроль став невід'ємним елементом і системи стримувань та противаг, і ефективної системи захисту прав і свобод людини. Тим не менше, аби він виконував і досягав покладені на нього завдання недостатньо саме лише утворення конституційної юрисдикції з відповідним органом конституційного контролю, але необхідним є також забезпечення такого порядку його функціонування, за якого жоден правовий акт, якщо для цього є передумови, не уникне конституційного контролю і визнання його неконституційним. Одним із способів такого уникнення правових актів конституційного контролю у судовій практиці, як буде продемонстровано у цій статті, є втрата ними чинності – що може бути і проявом зловживань з боку органу, що цей акт видав, і мати наслідком недосягнення механізмом конституційного контролю покладених на нього завдань. Аналіз доктринальних джерел і українських, і зарубіжних вчених вказує на те, що питання не/можливості конституційного контролю актів, які за впливом часу втрачають чинність, а зокрема у порівнянні практики Конституційного Суду України із практикою інших судів країн Європи, не було предметом наукових досліджень, що свідчить про актуальність дослідження цієї проблеми.

Підхід щодо неможливості перевірки конституційності правових актів, що втратили чинність, був сформований Конституційним Судом України ще на початку його діяльності: у рішенні від 14.11.2001 № 15-рп/2001 Суд вказав, що юрисдикція Конституційного Суду поширюється лише на чинні нормативно-правові акти, а тому акти, що втратили чинність, не можуть бути об'єктом судового конституційного контролю [16]. Надалі ця юридична позиція була закріплена і в Законі «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 р. № 2136-VIII у статті 62 як підстава для відмови у відкритті конституційного провадження [9].

З того часу ця практика беззастережно (без виключень) застосовується Судом і по нині – прикладом чого є,

Юридичний науковий електронний журнал з останньої судової практики, ухвала Великої палати КСУ від 22.12.2022 № 8-уп/2022, де Суд вкотре заклав конституційне провадження мотивуючи це тим, що з вичерпанням дії закону він втрачає чинність і питання про його конституційність більше не підвідомче КСУ [24].

Дискусії ж щодо правильності цього підходу КСУ у питанні закриття конституційного провадження з підстав втрати актом чинності гостро виникали вже давно, зокрема в розпал пандемії COVID-19 – коли Суду належало вирішити спір про конституційність окремих обмежень прав і свобод, введення яких було частиною урядової політики по запобіганню поширення коронавірусної хвороби. Незважаючи на те, що відповідне конституційне подання Верховного Суду було розглянуто КСУ досить швидко – на той час оскаржені у поданні положення відповідної постанови КМУ втратили чинність, а тому Суд лише формально констатувавши цей факт заклав провадження [17]. З такою позицією Суду не погодився суддя КСУ Лемак В.В., який в окремій думці зауважив, що

втрата чинності правовим актом не повинна перешкоджати його конституційному контролю у випадку необхідності захисту прав і свобод людини [4]. Пізніше Конституційний Суд заклав провадження з цих же підстав і в іншій подібній справі: відповідно до ухвали від 25.05.2021 № 2-уп/2021 було закрито конституційне провадження за іншим конституційним поданням, яке стосувалось обмежень прав і свобод людини, спрямованих на запобігання поширення коронавірусної хвороби.

Але з такою позицією вже вдруге не погодився суддя КСУ Лемак В.В. – з мотивів, які загалом повторювали озвучені ним у його раніше згаданій окремій думці [5]. Таким чином, Конституційний Суд України став одним з небагатьох конституційних судів країн Європи, який жодного разу не висловився щодо конституційності обмежень прав і свобод громадян, пов'язаних із пандемією COVID-19. Хоча складно уявити справу, у якій громадяни, зважаючи на масовий характер цих обмежень і очевидно оспорювану їх конституційність, ще більше очікували і потребували відповіді саме від Конституційного Суду.

Наступним і хронологічно останнім проявом оспорюваності правильності позиції КСУ щодо неможливості перевірки конституційності нечинних правових актів є окрема думка судді КСУ Первомайського О.О. до раніше згаданої ухвали КСУ від 22.12.2022 № 8-уп/2022 [7]. В цій окремій думці висловлено досить категоричну і раніше ніким не озвучену позицію в тім, що у дійсності Конституція України не обмежує юрисдикцію КСУ перевіркою конституційності лише чинних правових актів, а тому відмова Суду у перевірці їх конституційності, зважаючи на місію Конституційного Суду України, на думку цього судді є «помилковим самообмеженням повноважень національного органу конституційного контролю».

З такого аналізу правових позицій КСУ і динаміки розвитку дискусій щодо правильності цих позицій можна зробити висновок, що хоча наведена практика Суду і є послідовною протягом довгих років, але неоспорювану її важко назвати.

У якості прикладу можна навести іншу окрему думку судді КСУ Лемака В.В.: висловлюючи зауваження до рішення КСУ від 28.08.2020 р № 9-р/2020 цей суддя зазначав, що виходячи з логіки частини другої статті 152 Конституції конституцієдавець, визначивши наслідком визнання неконституційності акта втрату ним чинності, окреслив повноваження КСУ перевіркою конституційності саме «чинних» актів, які охоплюють нормативні акти, спрямовані на багаторазове застосування та звернуті на невизначене коло осіб, та не охоплюють акти індивідуального характеру [6]. У цій окремій думці вказано про наявність у КСУ повноважень конституційного контролю лише чинних правових актів, в той час як у раніше згаданих більш пізніх окремих думках цього судді вказується на можли-

вість конституційного контролю нечинних правових актів з метою захисту прав і свобод людини – хоча таке виключення не слідує з логіки згаданої ним статті 152 Конституції, а тому складно сказати йде річ про суперечність в окремих думках чи еволюцію розуміння приписів Конституції України.

Таким чином, практика і підхід суддів КСУ до означеного питання не є безспірними. В пошуках відповіді на нього в межах цієї статті буде розглянуто питання допустимості конституційного контролю правових актів, що втратили чинність, у практиці конституційних судів окремих країн Європи із подібним конституційним і законодавчим регулюванням.

1. Конституційний контроль нечинних правових

актів у практиці конституційних судів країн Європи Підхід країн, що входять до складу Ради Європи і які обрали європейську модель централізованого конституційного контролю із утворенням спеціалізованих конституційних судів, говорить про те, що закриття конституційного провадження з підстав втрати чинності правовим актом, конституційність якого оскаржується, є широко застосовуваною практикою – хоча якийсь консенсус в цьому питанні все ж відсутній, про що раніше зазначала Венеційська комісія [2, п. 147].

Можна відзначити, що існує певна кореляція між тим, чи має Конституційний Суд повноваження перевіряти конституційність правових актів, що втратили чинність, і темпоральним характером дії його рішення. Щодо дії в часі рішень конституційних судів застосовуються два основні принципи – *ex tunc* (коли рішення має ретроактивну дію в часі) і *ex nunc* (коли рішення має перспективну, пряму дію в часі) [19, с. 119]. Питання можливості конституційного контролю правових актів, що втратили чинність, не є проблемним у країнах, де повністю чи частково застосовується принцип *ex tunc* (як-от Німеччина, Угорщина, Бельгія, Латвія та інші). Це пов'язується з тим, що застосування принципу *ex tunc* базується на доктрині нікчемності неконституційного правового акту,

тобто у разі визнання правового акту неконституційним він не створює ніяких правових наслідків ще з моменту його видання, якщо Суд не вирішить інакше [1]. Тому очевидно, що в даному випадку конституційний контроль правових актів, які після їх видання діяли певний час, а потім втратили чинність, не позбавляється сенсу, позаяк визнання їх неконституційними може анулювати і ті правові наслідки, які виникли з цих актів в період їх дії до втрати ними чинності.

Значно проблематичніше конституційний контроль правових актів, що втратили чинність, виглядає з точки зору практики і доктрини країн, де застосовуються лише принципи *ex nunc* і *pro futuro* – адже в такому випадку може складатися враження, що конституційний контроль позбавлений сенсу: якщо за рішенням Конституційного Суду не може втрати чинність жоден правовий акт (адже він втратив її ще до його ухвалення), то таке рішення матиме лише декларативний (констатуючий) характер.

Аналіз судової практики і окремих думок суддів конституційних судів цих країн вказує на те, що саме це викликає напруження і є наріжним каменем дискусій між суддями. У якості прикладу можна навести Болгарію, законодавство якої передбачає виключно *ex nunc* (неретроактивну) дію рішень Конституційного Суду. За загальним правилом цей Суд завжди і беззастережно закриває провадження у разі втрати чинності правовим актом, конституційність якого оскаржується, але ця практика є дещо суперечливою і критикується самими ж суддями. Наприклад, Конституційний Суд ухвалою від 28.03.2013 року у справі № 7/2012 р. визнав неприйнятним звернення про оскарження конституційності постанови парламенту про утворення слідчої комісії щодо розслідування окремих

корупційних правопорушень, оскільки строк дії поста-

нови закінчився і вона втратила чинність. З цією ухвалою не погодились одразу п'ять з дванадцяти суддів, які в окремій думці вказали, що розгляд справи потрібно було продовжити, адже існував суспільний інтерес: рішення Суду по суті справи окреслило б конституційні параметри майбутньої практики парламенту з оспорюваного питання та було б обов'язковим для майбутніх його скликань. Тобто справу треба було вирішити аби парламент на майбутнє знав чи є у нього повноваження видавати акти такого роду [23].

Очікувано, що проблемною для цього Суду стала категорія справ щодо конституційності індивідуальних правових актів, адже вони можуть вичерпувати свою дію одразу в момент їх видання. Наприклад, в ухвалі від 17.06.2014 року у справі № 6/2014 Суд закрив конституційне провадження щодо оскарження конституційності Указу Президента про призначення на посади членів Центральної виборчої комісії, оскільки спір у цій справі був вичерпаний у зв'язку із виданням Президентом іншого Указу. Конституційний Суд зауважив, що немає підстав для проведення конституційного контролю у випадках, коли Президент самостійно усунув обставини, які зумовили існування спору. За твердженням Суду, наявність правового спору, який мав би бути вирішений Конститу-

ційним Судом, є обов'язковою передумовою для ведення судочинства [21]. Проте цей підхід видався конфліктуючим із наступною практикою Суду: вже в рішенні від 27.10.2021 року у справі № 18/2021

Конституційний Суд Болгарії цю позицію фактично уточнив зазначивши, що загальне правило *ex nunc* дії його рішень не застосовується у справах щодо конституційності ненормативних (індивідуальних) правових актів. Суд вказує, що у разі визнання неконституційним такого акту він втрачає чинність ще з моменту його видання, тобто по суті він є нікчемним, а рішення має зворотну дію в часі. А тому спори про конституційність таких актів є виключенням із загального правила щодо неможливості конституційного контролю актів, що втратили

чинність. За результатами розгляду цієї справи Суд визнав неконституційним Указ Президента про призначення особи на посаду міністра економіки, хоча на той час він вже був звільнений з неї. Таким чином, як вже було зазначено, можливість конституційного контролю цих актів Суд пов'язав саме з принципами дії в часі свого рішення.

З такою позицією був не згоден суддя Георгі Ангелов (Георги Ангелов), який в окремій думці вказав, що «конституційний контроль зосереджується на сьогоденні, а не минулих подіях», а тому провадження слід було закрити з огляду на нечинність спірного Указу [11].

Іншим показовим прикладом є ухвала Конституційного Суду Болгарії від 22.03.2022 року у справі, де предметом оскарження були пов'язані із COVID-19 обмеження на доступ до будівлі парламенту. Вже після оскарження цих обмежень відповідні положення втратили чинність, а тому Суд закрив провадження без перевірки їх конституційності по суті. Таке вирішення справи викликало критику з боку одразу трьох суддів Конституційного Суду, які у спільній окремій думці зауважили, що завданням конституційного контролю, поза іншим, є формування критеріїв, які орієнтують інших осіб під час перевірки конституційності інших подібних до оскарженого актів. Вони зазначають, що рішення Конституційного Суду по суті справи має

наслідком не лише втрату чинності правовим актом, але також виконує і превентивну функцію, адже запобігає появі нових подібних неконституційних правових актів. Тому розгляд цієї справи слід було продовжити аби сформувати критерії щодо конституційності обмежень, пов'язаних із поширенням COVID-19. За твердженням цих суддів, продовження розгляду цієї справи відповідало б завданню Конституційного Суду щодо досягнення високих стандартів в правовій сфері і здійснення правосуддя [22].

Майже аналогічна ситуація мала місце в Конституційному Суді Чехії, який ухвалою від 08.12.2020 року № Pl.ÚS 102/20 закрив провадження у справі, в якій було оскаржено конституційність на той час вже нечинної постанови Уряду щодо запровадження обмежень, пов'язаних із пандемією COVID-19. З цим не погодився суддя Павло Шамал, який зазначав, що специфіка і очевидна значимість цієї справи потребувала від Конституційного Суду перегляду його практики щодо застосування положення закону, яке передбачає закриття провадження у разі втрати чинності оскарженим правовим актом. На його думку, Конституційний Суд мав тлумачити це положення у його взаємозв'язку із конституційними повноваженнями Суду, а зокрема у кон-

тексті здатності Конституційного Суду забезпечувати ефективний і реальний захист конституційності [26]. Як бачимо, і обґрунтування згаданих окремих думок суддів конституційних судів Болгарії і Чехії, і навіть загальний контекст справ в значній мірі збігаються із раніше згаданими окремими думками судді КСУ Лемака В.В.

Прикметно, що у Чехії рішення Конституційного Суду можуть мати лише *ex nunc* і *pro futuro* дію в часі, тобто вочевидь саме неможливість здійснення цим Судом «ретроактивного» конституційного контролю викликає проблематичність контролю і тих правових актів, які втратили чинність.

Проте ця проблема не є неподоланною, доказом чого є судова практика в Литовській Республіці, де рішення Конституційного Суду теж мають лише *ex nunc* і *pro futuro* дію в часі. Конституційний Суд Литви неодноразово зазначав, що закриття конституційного провадження з підстави втрати чинності актом є неможливим у випадку, коли за перевіркою його конституційності звертається суд загальної юрисдикції під час розгляду судової справи, адже у такому випадку цей суд змушений був би застосовувати під час розгляду судової справи потенційно неконституційний акт, що підривало б верховенство Конституції у правовій системі. Пізніше Суд поширив цю позицію і на справи за конституційними скаргами – пояснюючи це тим, що закриття провадження у цих справах супер-

ечило б положенням Конституції Литви, які гарантують кожному право на звернення до Конституційного Суду із конституційною скаргою [13]. Прикметно, що Венеційська комісія вважає підхід саме Конституційного Суду Литовської Республіки найбільш вдалим до вирішення питання щодо конституційного контролю правових актів, що втратили чинність [2, п. 147].

У наведених випадках втрата чинності актом сприймається як об'єктивний факт, який може впливати чи не впливати на можливість продовження розгляду справи. Проте іноді ця обставина може розцінюватись як більш суб'єктивний фактор – коли суб'єкт видання акта може через визнання його нечинним намагатись вплинути на Суд, тобто вчиняти зловживання. В Україні така практика має місце і закриття провадження в КСУ у зв'язку із втратою оскаржуваним актом чинності іноді пов'язують із бажанням відповідного органу чи посадової особи перешкодити Конституційному Суду у розгляді справи по суті [3]. Озвучувалась подібна критика в Україні і в часи розпаду пандемії COVID-19 [27].

У цьому відношенні показовим є підхід Конституційного Суду Грузії в рішенні від 24.10.2015 року №1/4/592, який іноді відмовляється закрити провадження у разі втрати оскаржуваним актом чинності мотивуючи це тим, що конституційний контроль нечинних актів необхідний також і для того, аби «не дати законодавцю можливості зловживати законодавчим процесом» [12].

Критика щодо зловживань у цьому питанні іноді звучить також і на адресу самих же конституційних судів, прикладом чого є рішення Конституційного Суду Сербії від 25.04.2019 року у справі № IVз-351/2015. Предметом

Юридичний науковий електронний журнал оскарження у цій справі були норми законів щодо пенсійного забезпечення і Суд розглядав цю справу майже три з половиною роки. За цей час окремі оскаржені положення вже втратили чинність, що стало підставою для закриття провадження. Такі дії Суду викликали критику з боку суддів Тамаша Корхеца (Korhecz Tamás) і Мілана Шкулича (Милан Шкулић), які у своїх окремих думках хоча і в стриманій формі, але все ж піддали критиці дії Суду, його голови і судді-доповідача у справі – які, як вони вважають, зволікали із підготовкою проекту рішення у справі і її включенням до порядку денного і саме це, на їх думку, в результаті і стало передумовою для закриття провадження. Вони зазначили в окремих

думках, що без ефективного контролю і захисту конституційності не існує верховенства права, а тому практика зволікання з розглядом справи аби надалі закрити в ній провадження є неприйнятною [15].

2. Конституційний контроль нечинних актів: для

чого і для кого? Переходячи безпосередньо до питання і можливості, і доцільності конституційного контролю правових актів, які після їх видання втратили чинність, слід зауважити, що адресатами конституційного контролю (а у більш вузькому розумінні – адресатами рішення Конституційного Суду) є, серед іншого:

1) нинішній законодавець – який з ухваленням рішення

Конституційного Суду, якщо існує потреба або якщо це встановлено у рішенні, зобов'язаний привести законодавче регулювання у відповідність до такого рішення;

2) майбутній законодавець – який після ухвалення

рішення Конституційного Суду має надалі беззастережно враховувати сформовану Судом правову позицію при ухваленні майбутніх законів;

3) нинішній і майбутній Конституційний Суд – який при

вирішенні подібних справ у майбутньому зобов'язаний враховувати свої попередні позиції. Тому неможливо не погодитись із раніше наведеними позиціями зарубіжних суддів у тім, що конституційний контроль необхідний не лише для вилучення правового акта із правової системи, але він виконує також і превентивну функцію у вигляді запобігання появи нових неконституційних правових актів, що може ефективно досягатись у випадку дослідження конституційності акту, що втратив чинність. Така позиція підтримується у зарубіжній практиці, але не є вона чужою також і для української доктрини.

В цьому відношенні Савчин М.В. слушно зазначав, що Конституція виражає верховенство права у політичній сфері, а конституційна юстиція є засобом стримування та попередження нелегітимної політичної діяльності [18, с. 25]. Подібна теза має підтримку і серед суддів КСУ [8].

По-друге, неможливо не відзначити також і важливість продовження розгляду справи щодо конституційності акту, що втратив чинність, для суб'єктів права на конституційну скаргу. Конституція є актом, що підлягає тлумаченню та застосуванню як інтегральний акт, усі положення якого мають тлумачитись раціонально у їх системному та гармонічному взаємозв'язку як єдине ціле; конституційні норми взаємопов'язані і складають єдину узгоджену систему і не допускається протиставлення одного конституційного положення іншим положенням Конституції або його тлумачення таким чином, щоб заперечувати чи спотворювати суть інших конституційних норм [14]. Виходячи з цього вважаємо, що як усі положення Конституції України, так

і Закону «Про Конституційний Суд України» слід інтерпретувати у гармонічній єдності із частиною четвертою статті 55 Конституції України, яка гарантує право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду. Звертаючись із конституційною скаргою суб'єкт цього права не переслідує на меті саме втрату чинності неконституційним актом – натомість суб'єктивний його інтерес полягає, як правило, саме у констатації неконституційності оскарженого акта, адже можливість застосування суб'єктом права на конституційну скаргу супутніх засобів поновлення його порушених прав, як-от через перегляд судових рішень за виключними обставинами або відшкодування завданої неконституційним актом шкоди, пов'язується саме із визнанням акта неконституційним,

а не як такою втратою ним чинності. Іншими словами, у переважній більшості випадків втрата чинності неконституційним актом за наслідками розгляду конституційної скарги для суб'єкта права на конституційну скаргу буде лише побічним результатом конституційного контролю, а не його першочерговою бажаною ціллю.

З цього можна зробити висновок, який ставить під сумнів правильність і усталеної практики КСУ щодо конституційного контролю нечинних правових актів, і раніше згаданої окремої думки, у якій містилась оригінальна інтерпретація статті 152 Конституції України: як у цілях забезпечення верховенства Конституції України у правовій системі, так і у більш вузькому контексті захисту прав і свобод людини, втрата чинності правовим актом за наслідками конституційного контролю не є ані його самоціллю, ані його єдиним результатом. Відтак неможливість втрати актом чинності (з огляду на те, що ця обставина настала ще до ухвалення Конституційним Судом рішення) не позбавляє конституційний контроль сенсу.

Актуальна ж нині практика КСУ щодо закриття конституційних проваджень у разі втрати чинності оскаржуваними актами, по-перше, перешкоджає Суду повноцінно виконувати його конституційну функцію щодо утвердження верховенства Конституції України в правовій системі, адже унеможливорює висловлення позиції із важливих, з точки зору Конституції, юридичних питань, що було продемонстровано на прикладі справ щодо конституційності обмежень, пов'язаних із пандемією COVID-19.

По-друге, унеможливорює така практика також і ефективний захист прав і свобод людини, адже наразі Конституційний Суд України беззастережно закриває провадження у разі втрати чинності оскаржуваним законом і у справах, відкритих за конституційними скаргами.

У якості прикладу можна навести ухвалу Конституційного Суду України від 29.01.2020 року № 1-уп(II)/2020 про закриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Абрамова П.С. щодо конституційності окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів». За обставинами цієї справи скаржник, будучи діючим суддею, оскаржив як дискримінаційні положення вказаного закону щодо неоднакового рівня оплати суддів в залежності від проходження ними кваліфікаційного оцінювання. Це положення діяло в часі з 2016 по 2019 р.

і втратило чинність у зв'язку із внесенням змін до закону, що надалі стало підставою для закриття Конституційним Судом провадження у справі [20]. Хоча очевидно, що з самим лише вилученням із законодавства оскаржуваних норм порушені права українських суддів не були в достатній мірі захищені і поновлені.

Наостанок слід згадати, що означене у цій статті питання не оминає увагу українського законодавця, який визнав існування проблеми: похвальною, хоча і безуспішною спробою частково її вирішити був законопроект

про конституційну процедуру № 4533 від 21.12.2020 року, який 15.04.2021 року був схвалений у першому читанні, але так і не був прийнятий в цілому, в статті 31 якого містилась вдала пропозиція визначити, що втрата чинності актом (його окремими положеннями) чи внесення змін до акта (його окремих положень) не є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження якщо така втрата чинності актом не супроводжується відновленням порушених прав і свобод суб'єкта права на конституційну

скаргу та при цьому є підстави вважати, що ефективне поновлення його прав і свобод неможливе без розгляду справи Судом [10]. Ця пропозиція, вочевидь, не вирішу-

вала б проблему ефективності виконання Конституційним Судом ревензивної функції конституційного контролю, проте вона ефективно запобігала б непоправному порушенню прав і свобод суб'єктів права на конституційну скаргу, адже у разі прийняття цього проекту як закону такі особи більше не були б обмежені у оскарженні конституційності нечинних законів.

Динаміка розгляду цього законопроекту наразі вказує як на відсутність перспектив його прийняття, так і взагалі на невизначеність перспектив законодавчого вирішення проблеми конституційного контролю правових актів, що втратили чинність. Тому саме Конституційний Суд України мав би уточнити свою позицію в цьому питанні і сформулювати більш прогресивні підходи до можливості перевірки конституційності таких правових актів.

Запропонований у законопроекті № 4533 підхід може бути ефективно використаний як при уточненні цієї позиції, так і при розробці майбутніх законопроектів. ЛІТЕРАТУРА

1. Tímea Drinóczi, Philipp Schneider. The legitimization of a re-enactment of former law and temporal effects of judgments in a constitutional

democracy – comparative study in the light of recent jurisprudence of Croatia's Constitutional Court. ResearchGate. 2014. URL: <https://tinyurl.com/mr3zdpht> (дата звернення: 27.01.2023).

2. Висновок Венеційської комісії «Щодо індивідуального доступу до конституційного правосуддя» від 27.01.2011 р., № 538/2009,

CDL-AD(2010)039rev. URL:

[https://www.venice.coe.int/WebForms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)039rev-e](https://www.venice.coe.int/WebForms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)039rev-e) (дата звернення: 27.01.2023).

3. Макарчук О. Депутати просять КС оцінити другий указ президента. BBC Ukrainian.com. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/>

domestic/story/2007/04/070427_const_court_im (дата звернення: 27.01.2023).

4. Окрема думка судді Конституційного Суду України Лемака В.В. стосовно Рішення Конституційного Суду України

від 28.08.2020 № 10-п/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nb10d710-20#n2> (дата звернення: 27.01.2023).

5. Окрема думка судді Конституційного Суду України Лемака В.В. стосовно ухвали Конституційного Суду України

від 25.05.2021 № 2-уп/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nb02d710-21#n2> (дата звернення: 27.01.2023).

6. Окрема думка судді Конституційного Суду України Лемака В.В. стосовно рішення Конституційного Суду України

від 28.08.2020 № 9-п/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/na09d710-20> (дата звернення: 27.01.2023).

7. Окрема думка судді Конституційного Суду України Первомайського О.О. стосовно ухвали Конституційного Суду України

від 22.12.2022 № 8-уп/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n008d710-22#n2> (дата звернення: 27.01.2023).

8. Окрема думка судді Конституційного Суду України Первомайського О.О. стосовно рішення Конституційного Суду України

від 14.07.2021 № 1-п/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nh01d710-21#n2> (дата звернення: 27.01.2023).

9. Про Конституційний суд України : Закон України від 13 липня 2017 р. № 2136-VIII / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (дата звернення: 27.01.2023).

10. Проект Закону про конституційну процедуру №4533 від 21.12.2020. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/5067> (дата звернення: 27.01.2023).

нення: 27.01.2023).

11. Рішення Конституційного Суду Болгарії від 27.10.2021 року у справі № 18/2021 (разом із окремими думками). URL:

<http://www.constcourt.bg/bg/Cases/Details/604> (дата звернення: 27.01.2023).

12. Рішення Конституційного Суду Грузії від 24.10.2015 року №1/4/592. URL: <https://www.constcourt.ge/ka/judicial-acts?legal=1043> (дата звернення: 27.01.2023).

звернення: 27.01.2023).

13. Рішення Конституційного Суду Литовської Республіки від 25.10.2019 № KT52-N14/2019. URL: <https://lrkt.lt/en/court-acts/search/170/ta2056/content> (дата звернення: 27.01.2023).

та2056/content (дата звернення: 27.01.2023).

14. Рішення Конституційного Суду Литовської Республіки від 30.05.2003 у справі № 21/2003. URL: <https://lrkt.lt/en/court-acts/search/170/ta1244/content> (дата звернення: 27.01.2023).

та1244/content (дата звернення: 27.01.2023).

15. Рішення Конституційного Суду Сербії від 25.04.2019 року у справі № ІУз-351/2015 (разом з окремими думками). URL:

<http://www.ustavni.sud.rs/page/predmet/sr-Cyrl-CS/15861/?NOLAYOUT=1> (дата звернення: 27.01.2023).

16. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 48 народних депутатів від 14.11.2001 № 15-рп/2001.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-01#Text> (дата звернення: 27.01.2023).

17. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду від 28.08.2020 № 10-п/2020.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-20#Text> (дата звернення: 27.01.2023).

18. Савчин М.В. Конституційна юстиція та забезпечення конституційного порядку: 2005–2020 : монографія. Ужгород : Вид-во РІК-У , 2020. 384 с.

19. Терлецький Д. С., Батан Ю. Д., Запорожець В. І. Конституційна юстиція : навч.-метод. посібник / за заг. ред. Д. С. Терлецького.

Одеса, 2021. 154 с.

20. Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України про закриття конституційного провадження у справі за конституційною скар-

гою Абрамова Петра Станіславовича від 29.01.2020 № 1-уп(II)/2020. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/3008> (дата звернення: 27.01.2023).

21. Ухвала Конституційного Суду Болгарії від 17.06.2014 року у справі № 6/2014 р. URL: <http://www.constcourt.bg/bg/Cases/>

Details/453 (дата звернення: 27.01.2023).

22. Ухвала Конституційного Суду Болгарії від 22.03.2022 у справі № 2/ 2022 (разом із окремими думками). URL: [http://www.constcourt.](http://www.constcourt.bg/bg/Cases/Details/609)

[bg/bg/Cases/Details/609](http://www.constcourt.bg/bg/Cases/Details/609) (дата звернення: 27.01.2023).

23. Ухвала Конституційного Суду Болгарії від 28.03.2013 року у справі № 7/2012 р. (разом із окремими думками). URL: [http://www.](http://www.constcourt.bg/bg/Cases/Details/1)

[constcourt.bg/bg/Cases/Details/1](http://www.constcourt.bg/bg/Cases/Details/1) (дата звернення: 27.01.2023).

24. Ухвала Конституційного Суду України про закриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 45 народних

депутатів України від 22.12.2022 № 8-уп/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va08u710-22#Text> (дата звернення: 27.01.2023).

25. Ухвала Конституційного Суду України про закриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 48 народних

депутатів України від 25.05.2021 № 2-уп/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vb02u710-21#Text> (дата звернення: 27.01.2023).

26. Ухвала Конституційного Суду Чехії від 08.12.2020 року № Pl.ÚS 102/20 (разом з окремими думками). URL: [https://nalus.usoud.cz/](https://nalus.usoud.cz/Search/Word.aspx?print=1&id=114549)

[Search/Word.aspx?print=1&id=114549](https://nalus.usoud.cz/Search/Word.aspx?print=1&id=114549) (дата звернення: 27.01.2023).

27. Як Кабмін блокує розгляд КСУ конституційності карантину. Світ Документів. URL: [https://zrazki-documentiv.com.ua/publications/](https://zrazki-documentiv.com.ua/publications/yak-kabmin-blokuye-rozglyad-ksu-konstytuczijnosti-karantynu/)

yak-kabmin-blokuye-rozglyad-ksu-konstytuczijnosti-karantynu/ (дата звернення: 27.01.2023).

Файли матеріалу

[Оригінальний файл автора](#)